

Kirken og Aagerspørgsmaalet.

I »The Yale Review«, 1894, har Henry Charles Lea offentliggjort en Afhandling, betitlet »The ecclesiastical treatment of usury«, af hvilken vi her meddele det væsenligste. Afhandlingen er helt igennem forsynet med talrige Kilde-Anførsler, hvilke vi her ikke kunne medtage.

Der findes i den hellige Skrift — især i det gamle Testamente — Forbud paa Forbud mod Aager, d. v. s. Rentetagning overhovedet. (2. Mos. 22,₂₅ og mange flere Steder). De ældre Kirkefædre fordømte Rente-tagning med en Enstemmighed, der gør speciel Henvisning overflødig, og som er betegnende, idet den viser, hvor fastgroet Sædvanen var, og hvor frugtløse Be-stræbelserne for at udrydde den vare. De tidligste Disciplinarbestemmelser fortælle den samme Historie. Biskopper, Præster, Diakoner, der gøre sig skyldige i at laane mod Rente, trues med Afsættelse. Kirkeforsamlingen i Elvira foreskriver først en Advarsel ligeoverfor Lægfolk; men gør de sig atter skyldige i Forbrydelsen, skulle de udstødes af Kirken. Kirkeforsamlingen i Nicæa udtaler sin Beklagelse over, at mange Gejst-

lige udlåne Penge mod 1 pCt. pr. Maaned, og Korn, der skulde tilbagebetales med 50 pCt. Avance, — og alle, der gøre sig skyldige i sligt, skulde afsættes. Naturligvis ansaas Aagerkarlen for ikke skikket til Ordination, — men Basilius den Store fortæller os, at hvis han vil opgive sin Gærrighed og afstaa alt, hvad han har tjent, til de Fattige, kan han optages i Præsteskabet. Følgende Paver og Kirkeforsamlinger gentage disse og lignende Befalinger med en Stadighed, der viser, hvor ufortrødent Kirken kæmpede den haabløse Kamp.

Da den kanoniske Ret i det 12. Aarhundrede begyndte at antage en fast Form, samlede Gratianus et helt Arsenal af Extracter fra Kirkefædrene og Kirkeforsamlingerne for at vise, hvor ugudeligt Rentetagning er: Pengeudlåanernes Fortjeneste maatte ikke modtages som Almisse, og Pengeudlåanerne kunde først modtages til Bod efter at have givet tilbage alt, hvad de havde tjent. Alexander III var utrættelig i sine Bestræbelser for at faa Misbruget udryddet. Den tredje Lateransynode udtalte sin Beklagelse over, at Synden stedse mere greb om sig, og at Folk hengav sig til den, som om den var noget ganske lovligt; — det bestemtes, at alle saadanne Syndere skulde der nægtes Adgang til Herrens Bord, at kristelig Begravelse ikke maatte tilstaas dem, og at deres Penge ikke maatte modtages som Offer; men de Præster, der ikke rettede sig herefter, skulde suspenderes, indtil de betale tilbage, hvad de maatte have modtaget, og give Erstatning efter Biskoppens Bestemmelse. Dette var en økumenisk Forsamling og dens Ytringer modtoges som den hellige Aands umiddelbare Indskydelse, —

men de nyttede kun lidet. Henimod Slutningen af Aarhundredet giver Bernhard fra Pavia os i sin Kommentar til Gratian et Overblik over Spørgsmaalets legale Status. Aager var da en rent kirkelig Forbrydelse; den verdslige Lov indeholdt intet Forbud herimod. Hvis Laantageren — hvad Skik og Brug var — havde aflagt Ed paa at betale Rente, maa han gøre det, og derefter indanke Sagen for den gejstlige Ret, thi den verdslige har intet dermed at gøre. Hvis Laantageren frit giver noget udover Hovedstolen, kan det modtages uden Synd. Hvis ingen Rente er foreskrevet i Gældsbrevet, og Udlaaneren dog forlanger saadan, er det kirkeligt set en Synd, han maa svare for i Skriftestolen. »Superabundantia« var Aager; det betegnede den Fordel, der erholdtes udover Hovedstolen, f. Ex. naar en Mark var givet i Pant, og Udlaaneren oppebar Udbyttet af den, saalænge Laanet stod ved Magt; alt saaledes oppebaaret Udbytte skulde regnes som Afdrag paa Gælden; — men allerede nu begynder man at gøre Undtagelser til Gunst for Kirken, for hvis en Lægmand er i Besiddelse af et Stykke Kirkejord, kunne Gejstlige, der udlaane Penge derpaa, oppebære Frugterne, — hvorom Bernhard siger, at det kunde synes besynderligt, men at det ikke sker for Gevinstens Skyld, men for at sætte dem i Stand til at vinde Ejendommen tilbage fra Lægmanden. Rente kunde lovligt tages af en Fjende, af En, man kunde slaa ned som en Saracen, og heller ikke var det Aager at tage Leje af en Hest eller et Hus. Bøde for udeblivende Betaling til fastsat Tid var ikke Aager, hvis den fastsattes af en Dommer, eller hvis den var en bestemt i Gældsbrevet udtrykkeligt nævnt Sum, —

men hvis den ellers forlangtes, var det Aager. Nogle graadige Præster plejede at sige, at Pengene ikke havde begaaet nogen Synd, og vilde dermed undskylde, at de modtog Gaver fra Pengeudlaanere; men saadanne Præster skulde suspenderes og, hvis de bleve ved, afsættes. Tilbagebetaling af Aagerprofit kunde forlanges, endog fra Aagerkarlens Arvinger. Salg paa Kredit mod dyrere Betingelser, end der forlangtes ved Kontantsalg, var Aager. Kombinationer af Laan med Køb og Salg kendtes overhovedet godt, og forbødes eventuelt. Paa Omsætning og Kreditvæsen lagdes der allehaande Indskrænkninger, og alle de bestaaende Forbud gave rigeligt Stof til subtile Distinktioner og vanskelige Samvittighedsspørgsmaal.

I 1234 codificerede Raymundus de Peñaforte paa Gregor IX.s Befaling den ny kanoniske Ret i den Compilation, der er bekendt under Navnet Gregor IX.s »Dekretaler«. Af den Samling Dekreter vedrørende Aagerspørgsmaalet, som han her har medtaget, ses ret, hvor alvorligt Paverne havde taget Kampen mod Aager, — og hvor haabløs den var. Gejstlige og Lægfolk var i samme Grad implicerede i Aagerforretninger; Klostre og fromme Stiftelser maatte irettesættes og modtage Forbud mod at drive disse vanhellige Forretninger, — lige meget hjalp det.

Af og til viste Kirken nogen Svaghed. Gregor IX forbød, at en Udlaaner beregnede sig en Risiko-Præmie ved et Laan til en Købmand, der stod i Begreb med at tiltræde en Rejse, — men han tillod, at der beregnedes højere Salgspriser ved Kreditsalg og lavere Købspriser ved Køb paa Levering, under Hensyn til, at Varernes Værdi paa Leveringstiden var usikker. I

Tidernes Løb indskærpedes hint Forbud, — medens denne Tilladelse argumenteredes bort. Havde Kirken en enkelt Gang vist Svaghed i sin Kamp mod den menneskelige Natur, søgte den altid senere ved forøget Strenghed at genoprette, hvad der formentligt var tabt ved hin Svaghed. Under Gregor X forordnede Synoden i Lyon 1273, at Ingen maatte udleje Boliger til Fremmede, der notorisk drev Aager, men skulde jage dem bort fra deres Ejendom og aldrig tilstede dem Adgang. Ulydighed herimod straffedes med Exkommunikation, Embedsfortabelse, Interdikt. Strenge Straffe idømtes de Munke eller Præster, der, trods Forbudsbestemmelserne, begravede Aagerkarlene i kristen Jord. (Senere kunde dog Aflad erhverves for en ret billig Penge). Om Bonifacius VIII fortæller en Samtidig, at han endog i Jubelaaret 1300 undtog Aager fra Syndsforladelsen, — og skønt dette er tvivlsomt, viser det dog, hvad kirkelige Folk paa den Tid tænkte om den Sag.

Det synes, at ingen Kirkeforsamling paa den Tid kunde samles uden at vedtage skærpede Bestemmelser mod Aager. Synoden i Vienne 1312, under Clemens V.s Forsæde, udtalte sin Sorg over at høre, at der paa nogle Steder fandtes Love, ifølge hvilke Opfyldelsen af Kontrakter med Aagerbestemmelser kunde tvinges igennem. Synoden befalede, at alle saadanne Love inden 3 Maaneder skulde udslettes; Øvrigheds-personer, der ikke adlød denne Befaling, truedes med Ban. Da Laaneforretningernes sande Natur ofte ved forskellige Fif søgtes skjult, skulde Bøger og Regnskaber fremlægges til Prøvelse. Var Nogen saa dristig at paastaa, at det at tage Rente,

ikke var nogen Synd, erklæredes han at være en Kætter, og Inkquisitionen fik Ordre til at forfølge ham. Forfølgelsen af Pengeudlaanere blev snart en omfattende og indbringende Forretning for Inkquisitionen.

Theologerne fik nok at gøre med at konstatere Aagersynden i alle dens Forgreninger. Den fjerde Lateransynode havde i 1216 gjort Skrifte til Tvang for alle Kristne, og Skriftefaderen maatte nu hvert Øjeblik klare det Spørgsmaal, om de Transaktioner, der blev aabenbarede for ham, var Aagerforretninger eller ikke, og i bekræftende Fald, hvilken Erstatning og Bod der vilde være at forlange. Utallige tvivlsomme Tilfælde maatte her møde. Det blev nødvendigt for Skolastikerne at udrede Principerne, og Præsterne maatte omhyggeligt instrueres. Aquinas forklarede, at Aager kunde bestaa ikke blot i Modtagelsen af Penge, men ogsaa i Modtagelsen af en hvilkenksomhelst nyttig Tjeneste, ydet med Haand eller Mund; men han forklarede udførligt, at Laantageren i alt Fald var uskyldig. Omvendt lærte Duns Scotus, denne »Doctor subtilissimus«, hvis skarpe Forstand saa ofte fik ham til at gaa imod, hvad hans Samtidige docerede, at hvad Udlaaneren tjener, tjener han ved sin egen Flid; det er hans, og han kan beholde det; thi skulde han betale det tilbage til Laantageren, vilde denne gøre sig skyldig i Aager, idet han vilde komme til at drage Fordel af en Andens Arbejde. Men slig spidsfindig Dialektik fik ingen Betydning for Praxis. Skriftefaderen instrueredes, at i Hensigten laa Prøvestenen for, om der forelaa Aager eller ej. Hvis Formaalet med at udlaane var at tjene derved, saa forelaa der Aager, ligegyldigt om der udlaantes Penge eller Forbrugsartikler, ligegyldigt om

Laantageren betalte med Penge eller med Varer eller med Tjenester, ligegyldigt om der forelaa en udtrykkelig Aftale om, eller det kun var underforstaaet, at Laantageren skulde betale noget mere tilbage, end han havde modtaget. Intrikate Spørgsmaal opstod, om man uden Frygt for evig Fortabelse kunde modtage en Medgift ved Ægteskabs Indgaaelse, naar Hustruens Fader havde drevet Aager. Det var et omstridt Spørgsmaal, om en Mand, der laante en Sum Penge til en Købmand, som stod i Begreb med at afsejle, havde Lov til at sikre sig ved at lade Varerne assurere til sædvanlig Præmie. Men det var man i Almindelighed enig om, at det Testamente, en Pengeudlaaner oprettede, var ugyldigt, hvis han ikke før sin Død havde sørget for Tilbagebetaling af sin ulovlige Fortjeneste.

I det Uendelige kunde man anføre Enkeltheder som disse. Det praktiske Liv bragte stedse ny udviklede Spørgsmaal, og Kirkeretslærerne maatte til det Yderste anstrenge deres Skarpsindighed. Den Plads, de i deres Bøger maatte ofre den Slags Spørgsmaal, er meget betydelig, og det Arbejde, der i Skriftestolen maatte udføres for at konstatere, om Aager forelaa eller ej, var ligeledes meget omfattende.

Den, der mest led ved Kirkens Kamp mod Rentetagning, var naturligvis den Part, man netop ønskede at beskytte. Naar Aager var Kætteri og Aagerprofit Rov, der straffedes med evig Fortabelse, blev Udlaanerne naturligvis kun Personer, der satte sig udover alle Hensyn, eller Jøder, der ikke stod under Kirkens Lov. Under saadanne Omstændigheder var Konkurrencen mellem Kapitalisterne kun ringe, og for Risiko og Odium maatte der betales extra. Kredit kunde ikke bestaa,

hvor intet maatte betales for Kredit. Baade Udlaaner og Laantager maatte lide, men som den svagere Part maatte denne lide mest. Det økonomiske Liv hæmmedes i sin Bevægelse, Kapitalknapheden var stor og Rentefoden høj.

I Frankrig tillod Filip August 1206 Jøderne at tage indtil $43\frac{1}{3}$ pCt. p. a. I England forlangte de italienske Købmænd Caorcini, som beskyttedes af Pavestolen — der almindeligt antoges at dele Profitten med dem —, en langt højere Rente. I Spanien, hvor de jødiske Pengeudlaanere var talrigere og mere velhavende, og stod under Lovens Beskyttelse, var Rentefoden noget lavere, — i nogle Provinser 20, i andre $33\frac{1}{3}$ pCt., steg dog ogsaa til 40 pCt. I Italien nærede de florentinske Bankiers ingen Betænkelighed ved at forlange 40 pCt.

Trods al sin Strenghed var Pavestolen ikke tilbøjelig til at se igennem Fingrene med Lovovertrædelser, — naar det gjaldt dens egen Interesse. Curiens Indkomster skyldtes for en stor Del de Summer, der maatte erlægges af dem, som kom til Rom for at opnaa Gunstbevisninger. Hvad de maatte betale, var ofte uhyre Summer, der langt overskred deres øjeblikkelige Evne. Saa maatte de laane hos de romerske Bankiers, — og det var en almindelig Antagelse, at disse Bankiers i Virkeligheden blot var Pavernes hemmelige Agenter. Det er selvindlysende, at disse Laan til Fremmede ikke ydedes af lutter kristelig Barmhertighed, — og Paverne, der var saa strenge mod Pengeudlaanerne, var ogsaa strenge ligeoverfor dem, der viste Forsømmelighed i Betalingen af Hovedstol, og Renter til de Bankiers, af hvis Forretninger Curien

havde Fordel. Da, f. Ex., Erkebispfen af Canterbury's Kansler deltog i Lateransynoden i 1179, nødsagedes han til at stifte Gæld. Da han kom hjem, indtraadte der en Standsning i Tilbagebetalingen, — hvorefter Lucius III skrev alvorligt til Erkebispfen, at han maatte bevirke, at Gælden, »med hvad der var løbet paa« — hvorved aabenbart forstodes Renter, om end disse muligvis søgtes skjulte under Form af Bøder — blev betalt. Brevet blev indført i den kanoniske Lov, at det kunde tjene som Præcedens. I Tidernes Løb kastedes al Undseelse til Side, og i det 15. Aarhundrede skrev den tyske Ridderordens Agenter i Rom hjem, at den Rente, de romerske Bankiers tog, varerede mellem 10 og 60 pCt.

Efterhaanden som Kirken erhvervede en uforholdsmæssig stor Del af Europas Formue, ikke blot i Jord, men ogsaa i Penge, blev den langt oftere Laangiver end Laantager, — og det gjaldt saa for den at omgaa Aagerforbudene. Kirkens Udlaan var efter dens egne Definitioner af Aager faktisk Aagerforretninger; — men da nogle schlesiske Adelsmænd, der havde modtaget Laan af Kirken, ved Aar 1425 vægrede sig ved at efterkomme deres Forpligtelser under Henviſning til, at det drejede sig om Aager, appelerede den breslauske Gejstlighed til Pave Martin V, idet den gjorde opmærksom paa, at den Slags Kontrakter havde været almindeligt brugte i umindelige Tider, og at Kirken i høj Grad var interesseret i deres Godkendelse. Pave Martin laante Henvendelsen villigt Øre og erklærede, at Kontrakterne var lovlige og skulde efterkommes. En ganske lignende Henvendelse skete i 1455 fra Biskoppen i Merseburg, — og fik den samme gunstige

Modtagelse. Ganske vist dømte i 1490 Universitetet i Paris en lignende Kontrakt, der havde staaet ved Magt i 26 Aar, at være en Aager-Kontrakt, og erklærede, at al den betalte Rente skulde regnes som Afdrag paa Hovedstolen, hvorefter det viste sig, at det var Udlaaneren, der stod i Gæld til Laantageren, — men dette afficerede ikke den sædvanlige Praxis. En senere Pave, Pius V. i 1569, søgte at gennemføre en Reform, — men lige meget hjalp det: Theologerne var utrættelige i at bevise, at Kirken kunde drive sine Udlaansforretninger, uden at gøre sig skyldig i Aager; deres Dialektik gjorde dem det muligt at bevise en hvilken-somhelst Sætning i Moral eller Religion. Fader Razzi havde som Prior i et Dominikanerkloster i Abruzzerne i Slutningen af det 16. Aarhundrede søgt at anbringe nogle af Klostrets Midler; — Byens Biskop erklærede, at hvis han tog mindre end 10 pCt., vilde han handle imod Kirkens og Klostrets Interesse, men Fader Razzi mente, at Brødrene skulde give et godt Exempel, og nøjede sig med 8 pCt.

En anden Indrømmelse til det Uundgaaelige kom med Oprettelsen af de offentlige Pantelaans-Institutioner, »Assistenshuse«, »montes pietatis«, »monts de piété«. I Italien begyndte de i det 15. Aarhundrede, men mødte her stærk Modstand hos de private Pengeudlaanere, der saa ubehagelige Konkurrenter i dem. I Mantua lykkedes det 1494 Fra Bernardino da Feltre trods den Støtte en Inkvisitor ydede de private Pengeudlaanere i deres Modstand — at faa et »Assistenshus« oprettet. Nominelt tog det ingen Rente, men det var naturligvis ikke let, naar ingen Rente ydedes, at faa den nødvendige Driftskapital. Derfor opkrævedes der

under en eller anden Form en lille Afgift, 2 à 3 pCt. p. a. til at dække de uundgaaelige Udgifter. Indløstes Pantet ikke til den fastsatte Tid, blev det solgt, og indkom der ved Salget mere, end der behøvedes til at dække Laanet og Omkostninger, udbetaltes Overskudet til Laantageren. Saaledes kom Forretningen ind under Datidens Aager-Definitioner, og Theologerne fik nu travlt med at debattere dens Tilladelighed. Theologerne var meget uenige herom. Paa den femte Lateran-synode i 1515 søgte Leo X at slaa Oppositionen ned, erklærede Institutionen for lovlig, og truede alle der talte eller skrev imod den med Ban, — alligevel fortsatte adskillige Kardinaler og høje kirkelige Avtoriteter deres Agitation imod den.

De ældre »montes pietatis« fik deres Virkekapital væsenligt fra velgørende Fonds; men efterhaanden kølnedes Begejstringen, og det blev nødvendigt, naar man vilde holde Live i Institutionerne, at give dem en noget anden Form. De modtog nu Deposita, som de forrentede med 5 pCt.; dertil kom Dækning af »Omkostninger«; ialt kom Laantagerne saaledes til at betale 8 eller 10 pCt., undertiden endog 12 pCt. Dette var en aabenbar Overtrædelse af Aager-Forbudene, — men Theologerne opdagede alligevel, at der ikke her bestod nogen Lovovertrædelse. Der er ingen Tvivl om, at disse Institutioner bidrog til at svække det Odium, der knyttede sig til saakaldt Aager; trods Theologernes Spidsfindigheder stod det klart for Folk, at de Afgifter, disse Institutioner opkrævede, var Renter, og Institutionernes Embedsmænd levede af dem, ligesaa godt som andre Pengeudlaanere levede af de Renter, de inkaserede.

Atter et Brud paa den kanoniske Ret førte Statslaanene med sig. Regenterne var nødt til at laane, og Folk vilde ikke laane dem af bar Medlidenhed. I Florens dreves uhyre Forretninger i Statslaan; de der-værende Bankiers forstod sig paa de Dele, og vilde ikke af Nutidens Fondsbørser kunne have lært noget dem ukendt. Endog en saa streng Moralist som Kardinal Caetano, der agiterede mod »montes pietatis«, fandt ud, at en Stat meget godt kunde sælge en Aarsrente og stille sine Indtægter som Sikkerhed derfor, og at Spekulationer i Statspapirer vare ganske i sin Orden, thi — argumenterer han — her er der jo ikke Tale om Udlaan og Laantagere, men om Køb og Salg, hvilket er lovligt. Ogsaa Kardinal Toletus siger, i Slutningen af det 16. Aarhundrede, at Forretninger i »rentes« var tilladelige, og at Statspapirerne kunde sælges med Agio, uden at der kunde tales om Aager. Paverne, der saa ofte, naar de havde været i Pengeforlegenhed, havde pantsat deres Tiara eller Juveler, nærrede ingen Betænkelighed ved at ty til offentlige Laan. Clement VII (1523—34) optog et Laan, kaldet »mons fidei«, hvor Renten var 7 pCt., der bestandigt skulde betales til Ihændeleveren. Pius IV (1559—65) optog et Laan, kaldet »mons redemptionis«; Rentefoden var 12 pCt.; Renten skulde betales til Køberens Død, dog saaledes at Renten garanteredes for mindst tre Aar. O. s. fr.

Og dog — trods den stigende Slaphed, naar det drejede sig om Regenternes Interesser, var der ingen Eftergivenhed, naar det drejede sig om Privates Transaktioner; det syntes endog, som om man vilde gøre den hist begaaede Synd god igen ved forøget Streng-

hed her. Det 16. og 17. Aarhundredes Theologer ere lige saa strenge som det 13. Aarhundredes i at fremhæve al Aagerprofits ulovlige Natur. Endog aandelig Aager erklæredes at være en Dødssynd, — det blotte Haab om at Laantageren vilde give noget eller yde en Tjeneste for det opnaaede Laan, selv om man ikke ved et Ord søgte at forlede ham dertil, og selv om Tjenesten blot bestod i en Handling til Fordel for Andre, f. Ex. i Almisser til de Fattige. Ogsaa denne »aandelige Aager« var en Dødssynd! Som saa forførdelig en Synd betragtede man Aager, at denne Synd classificeredes blandt de Synder, ved hvilke »parvitas materiæ« ikke toges som formildende Omstændighed. Mange Synder, Tyveri f. Ex., kunne, naar det kun drejer sig om en ren Bagatel, fries ud af Dødssyndernes Kategori. Men Aager ansaas for værre end Tyveri, og var uundgaaeligt en Dødssynd. Paa den anden Side begyndte der at vise sig Tilbøjelighed til at tillade nogen Fordel ved Udlaan, naar der forelaa et Tilfælde af »lucrum cessans« eller »damnum emergens«. Hvis en Mand kunde købe et Hus, der vilde skaffe ham en Indtægt, og hvis han saa i Stedet derfor laante Pengene til en fattig Nabo, — eller hvis han som en Følge af at have ydet Laanet, led materiel Skade, kunde det synes rimeligt, at han fik nogen Erstatning. Om dette Spørgsmaal havde man diskuteret lige siden det 13. Aarhundrede, og nu var man bleven mere tilbøjelig til at anerkende dets Berettigelse; men man søgte dog at sikre sig bag allehaande Restriktioner, og den lidte Skade eller mistede Profit skulde i ethvert faktisk være tilstede.

Trods Theologerne gjorde Menneskeforstanden

Fremskridt og arbejdede paa at ryste de middelalderige Lænker af, — men Kirken havde engageret sig for dybt i Aagerspørgsmaalet, til at den kunde bevæges. Moralister af den mere laxe Skole gjorde gældende, at rent Laan er Laan paa Anfordring mod passende Sikkerhed, og her vilde Rentetagning være Tyveri; men naar Laanet skal være uopsigeligt en vis bestemt Tid, foreligger der en Kontrakt, hvor Tid og Risiko ere Faktorer, som der fornuftigvis maa betales for; — men i 1666 fordømte Alexander VII, efter moden Overvejelse, dette Standpunkt som forargeligt, og den, der forsvarede det, truedes med Ban. Tretten Aar senere fandt Innocens XI sig ligeledes opfordret til at fordømme to andre Sætninger, der dengang var komne i Kurs, og som vise, hvorledes Casuisterne bestræbte sig for at underminere den gamle Basis. Den ene Sætning lød saaledes: Penge i Haanden er mere værd end Penge i Fremtiden; Udlaaneren kan derfor uden at gøre sig skyldig i Aager forlange noget mere end Hovedstolen af Laantageren. Den anden Sætning lød saaledes: Forlangendet om en Ydelse udover Hovedstolen er kun Aager, naar Ydelsen forlanges som en Ret, ikke som et Udtryk for Erkendtlighed eller Velvilje. Paven fordømte disse Opfattelser skarpt; Pavestolen var aabenbart bestemt paa at hævde sit gamle Standpunkt, og vilde ikke i nogen Maade give efter for nymodens Ideer eller Krav. Disse Alexanders og Innocens's Kendelser ere faktisk aldrig blevne tilbagekaldte og ere fremdeles Kirkens Lov. (Se herom den højtansete romerske Theolog Gabriele da Guarcono, hvis »Compendium« første Gang udkom 1871, senere har oplevet ni Oplag, og fremdeles er tonean-

givende). Disse pavelige Udtalelser tvang den mere liberale Bevægelse tilbage. Jesuiten Viva, der dog tilhørte den mere fri Retning, erklærede i sin Theologi, trykt i 1722, at Aager er forbudt ikke blot ifølge guddommelige og kanoniske Love, men ogsaa ifølge Naturretten, i samme Grad som Tyveri; — endog Gavefra Laantageren burde afvises, da de jo kunde skyldes snarere Frygt end Taknemlighed.

I det 18. Aarhundrede tog det økonomiske Liv et mægtigt Opsving især i Lande som England og Holland, hvor Forretningsfolk ikke var nødt til at indvi en Skriftefader i deres Transaktioner. Ogsaa i de katholske Lande begyndte man at knurre over det Tryk, Kirken øvede paa den fri Omsætning. I Belgien rejste Broedersen 1743 Diskussionen om Aagerspørgsmaalet ved sin Bog »De usuris licitis et illicitis«, i hvilken han søgte at bevise, at Penge ikke ere uproduktive, og at Rente med Rette kan forlanges af Laan, der ydes, ikke til Fattige til deres Underhold, men til Rige, der med Gevinst anbringe dem i deres Foretagender. Den ved denne Bog rejste Diskussion bevægede Benedikt XIV til i 1745 at lade Sagen nøje prøve af det hellige Kollegium. Resultatet af denne Prøvelse nedlagdes i en Bulle, der erklærede, at en hvilken som helst Afgift for Brugen af Penge er Aager og er ulovlig, selv om Laanet mod en moderat Rente ydes til rige Mænd i Forretningsøjemed. Dog antydes Muligheden af enkelte Undtagelsestilfælde, — men Enhver burde nøje ransage sin Samvittighed. Senere, naar Paven ikke talte ex cathedra, gentog han sin Fordømmelse af Distinktionen mellem Laan til Rige og Laan til Fattige, — en Distinktion, der skyldtes Kættere som

f. Ex. Calvin. Dominikaneren, Fader Concina, styrtede sig ind i Kampen med sit Skrift »Commentarius in epistolam encyclicam contra usuram«, i hvilket han energisk forsvarede den konservative Opfattelse. Derimod kom i 1746 Scipione Maffei med en Afhandling »Sull' impiego del danaro«. Bogen, der var dediceret til Benedikt XIV, gjorde stor Opsigt. Den gjorde gældende, at kun overdreven høj Rente var utilladelig; den Aager, som Skriften forbyder, er kun den, der gør Skade, ikke den gavnlige; kun Udsugelsen af de Fatige havde Skriften villet forbyde. Denne Doktrin havde Benedikt XIV jo udtrykkeligt fordømt, — alligevel rejste adskillige ansete Theologer sig til dens Forsvar.

Der kom en Usikkerhed i Opfattelserne, der var i høj Grad generende for Skriftefædrene. Strengt taget skulde disse udelukkende rette sig efter, hvad Lateransynoderne, Kirkeforsamlingerne i Lyon og Vienne og overhovedet den hele kirkelige Tradition foreskrev. Derefter var de forpligtede til nøje at undersøge deres Skriftebørns Forretningsoperationer samt til at nægte Syndforladelse til dem, der ikke vilde betale tilbage enhver Fortjeneste, der blot havde den fjerneste Lighed med Aager. Men skulde dette Standpunkt hævdes, vilde en stor Mængde af de Troende komme til at give Afkald paa deres jordiske Goder, thi Verden var kommen videre end Kirken, og der var ikke mange, som havde Betænkelighed ved at anbringe deres Midler paa den Maade, der lovede det bedste Udbytte. Strenge Skriftefædre vilde idelig komme i Strid med deres Skriftebørn, og vilde snart mærke, hvorledes deres Skriftestole forlodes til Fordel for de Skriftestole,

hvor man var mindre streng. En samvittighedsfuld Præst eller Troende saa ingen Mulighed for at kunne slippe udenom den strenge kirkelige Opfattelse, — og dog saa man, at Enhver i det daglige Liv behandlede de kirkelige Regler som helt forældede. Situationen var ikke til at udholde, — og alligevel holdt Pavestolen Stand paa samme Maade, som den gjorde det ligeoverfor den copernicanske Theori. Dens Stædighed viste blot, hvad det kostede den at tilstaa, at den kunde fejle, og at de økumeniske Kirkeforsamlinger og de pavelige Dekreter havde doceret falsk Lære. Tilsidst blev Trykket for stærkt; men den Maade, hvorpaa Pavestolen bøjede sig, var ingenlunde værdig; den vilde ikke gøre nogen Indrømmelse med Hensyn til Principet, men den sanktionerede en nedbrydende Slaphed i Praxis. En Kvinde i Lyon appellerede i 1822 til Rom, idet hun klagede over, at hendes Skriftefader nægtede hende Syndsforladelse, saalænge hun ikke havde betalt tilbage til sin Debitorer alle de Renteindtægter, hun havde oppebaaret af sin udlaante Kapital. Pavestolen dekreterede, 3. Juli 1822, at Svar skulde blive givet hende, naar Tiden dertil var bekvem, »tempore opportuno«, og at Skriftefaderen indtil da kunde tilstaa hende Syndsforladelse uden at forlange Tilbagebetaling af de oppebaarne Renteindtægter, forudsat at hun vilde være rede til at adlyde fremtidige Befalinger.

Der er ingen Tvivl om, at lignende Henvendelser stadigt strømmede ind til Pavestolen fra alle Sider; men det næste Svar, hvormod haves Beretning, er først for 1830, da Biskoppen af Rennes rettede en alvorlig Henvendelse til Pavestolen om at faa Sagen afgjort.

Biskoppen berettede, at Skriftefædrene i hans Stift ikke var enige; tværtimod disputeredes der skarpt om Betydningen af Benedikt XIV.s Encyclica (»Vix pervenit«); nogle nægtede Sacramentet til Købmænd, der havde sat Penge ud paa Rente; andre fulgte en mildere Fremgangsmaade; hvis de raadspurgtes, søgte de at bevæge de Paagældende til at ophøre med at tage Fortjeneste ved Rentetagning; vedblev de Paagældende hermed, tilstod de dem dog Syndsforladelse, naar de lovede at ville lyde Pavestolens fremtidige Kendelse, naar den engang vilde komme; naar Skriftebarnet ikke selv talte om Renteindtægt, tilstod Skriftefaderen ham Syndsforladelse uden at spørge ham ad om Arten af hans Indtægter osv. Biskoppen spurgte nu, om han skulde billige disse Skriftefædres Fremgangsmaade, og om han skulde opfordre de strengere til at følge dem. Svaret fra Rom, af 18. Avgust 1830, var ganske kort: Skriftefædrene skulde ikke forstyrres (»non esse inquietandos«).

Samme Aar rejste Professor Denavit, ved Seminariet i Lyon, Spørgsmaalet igen. Han fremhævede, at den pavelige Pönitentiarius plejede at henvise til Benedikt XIV.s Encyclica. Alligevel var der Præster, som gjorde gældende, at det var tilladt at tage 5 pCt., blot fordi Statens Lov foreskrev denne Rentefod; den verdslige Lov tilintetgjorde altsaa den guddommelige og kirkelige Lov, som forbød Rente. Disse Præster nægtede han derfor Absolution, — og han spurgte nu, om han gjorde rigtigt deri. Henvendelsen var snildt formet; den pegede paa Spørgsmaalet om den verdslige eller den kirkelige Lov var Nummer Et, og var vel skikket til at vække Curiens Pirrelighed. Men Svaret lød:

Præsterne skulde ikke forstyrres, hvis de var rede til at adlyde Pavestolens Kendelse, naar den kom. — I 1831 kom Biskoppen af Verona med lignende Spørgsmaal. Svaret var atter: »non esse inquietandos», indtil den pavelige Afgørelse kom. — Omtrent samtidigt kom en Henvendelse fra Domkapitlet i Locarno: Tienderne, hidtil den væsenligste Indtægt, var bleven afskaffet, saaledes at deres kapitaliserede Beløb udbetaltes i Penge; disse Penge maatte kaste en Indtægt af sig, ellers vilde Kapitlet tilsidst dø Hungersdøden; — maatte Kapitalen da anbringes paa en rentebærende Maade? Svaret, af 21 August 1831, var, at Kapitlet »ikke skulde lade sig forurolige«, forudsat at osv. — Atter og atter dukkede Spørgsmaalet op, omend under forskellige Former, — og atter og atter gik Pavestolens Svar udenom Sagen. Pavestolen kunde ikke længere holde Stand ligeoverfor Civilisationens Krav; men den vovede heller ikke aabent at tilstaa sit Tilbagetog, eller at indrømme, at den i Aarhundreder havde doceret falsk Lære; den tog da sin Tilflugt til i Tavshed at acceptere Situationen, idet den forgæves søgte at hævde sit Supremati ved at henvise til den fremtidige Kendelse, — der aldrig kom. Alle, der mene, at Rentetagning er tilladelig, er fremdeles Kættere; thi Kirkeforsamlingernes Erklæringer herom ere aldrig blevne tilbagekaldte; — men Sacramentet tilstaas nu disse Kættere, i Kraft af Sætningen »non esse inquietandos«, og de faa Lov til at pleje deres Kætteri, indtil den pavelige Kendelse, som aldrig kommer, kommer. Saavidt er man endog kommen, ifølge en pavelig Ordre af 1838, at Absolution, uden Forlangende om Tilbagebetaling tilstaas Rentetagere, som ikke have

handlet i god Tro, men som selv have antaget, at det var ulovligt at tage Rente.

Pavestolens sidste Udtalelse i den omhandlede Sag er af 18. December 1872. Det var et Svar paa en Henvendelse fra Biskoppen af Ariano angaaende Personer, der havde taget 8 pCt. i Rente. Svaret var atter: »non esse inquietandos.»

For de systematiske Theologer kan det vel være lidt ubekvemt at skulle forklare Pavestolens Tilbagetog, hvor dækket og maskeret dette end er. Theoretisk set ere de gamle Definitioner aldrig blevne tilbagekaldte; Vanskeligheden bestaar i at forsone dem med de Instruktioner, der i vor Tid ere blevne givne angaaende, hvorledes Skriftefædrene skulle forholde sig i Praxis. Paa den ene Side læser den theologiske Studerende i sin Lærebog, at alle de gamle Avtoriteter, der fordømte selv den beskedneste Rente, der forlangte, at Rentetagerne, eventuelt deres Arvinger, skulde betale al oppebaaren Renteindtægt tilbage, hvis de ikke evigt vilde fortabes, fremdeles staa ved Magt; — paa den næste Side læser han, at alt dette kun er Theori, og at man i Praxis ingenlunde maa forurolige dem, der tage endog en ret betydelig Rente.
